

28.5.2025

EOAK/2997/2025

Ratkaisija: Apulaisoikeusasiamies Maija Sakslin

Esittelijä: Esittelijäneuvos Heini Färkkilä

LAUSUNTO HALLITUKSEN ESITYKSESTÄ LAIKSI KUUROJEN JA VIITTOMAKIELISTEN TOTUUS- JA SOVINTOPROSESSIN TOTEUTTAMISESTA

1 LAUSUNTOPYYNTÖ

Oikeusministeriö on pyytänyt eduskunnan oikeusasiamiehen kanslialta lausuntoa luonnoksesta hallituksen esitykseksi laiksi kuurojen ja viittomakielisten totuus- ja sovintoprosessin toteuttamisesta. Lakiehdotus sisältää säännökset muun muassa tiedon keräämisestä ja käsittelystä, sihteeristön asemasta ja tehtävistä.

2 LAUSUNTO

2.1 Lain tarkoitus ja soveltamisala

Luonnoksessa on tehty selkoa käynnissä olevasta saamelaiden totuus- ja sovintokomissiosta sekä sen työskentelystä saaduista kokemuksista. Pidän myönteisenä, että nämä kokemukset yleislainsäädännön riittävydestä ja sääntelytarpeista on huomioitu lakiehdotuksen valmistelussa ja että kuurojen ja viittomakielisten totuus- ja sovintoprosessin toteuttamisesta ehdotetaan säädettäväksi yksiselitteisesti ja täsmällisesti. Tarve asianmukaiselle erityisesti tietojen käsittelyä koskevalle sääntelylle korostuu vielä entisestään tässä asiayhteydessä, sillä perusteluiden mukaan ”kuurojen ja viittomakielisten totuus- ja sovintoprosessissa kuulemiset on tarkoitus ainakin valtaosin videoida. Kuulemisen videoiminen on välttämätöntä silloin, kun käytetään viittomakieliä. Tämä tarkoittaa, että kuultava henkilö on videolta tunnistettavissa, vaikka nimeä ei mainittaisi.” (s. 3).

Laissa säädettäisiin sen 1 §:n mukaan kuurojen ja viittomakielisten totuus- ja sovintoprosessin toteuttamisesta siltä osin kuin se on tarpeen tietojen keräämisen, käsittelyn sekä arkistoinnin järjestämiseksi. Jossain määrin epätavanomaisella käsitteellä ”siltä osin kuin se on tarpeen” on ilmeisesti tarkoitus osoittaa lain suhdetta muuhun, erityisesti hallinnon yleislakeihin, joka tulisi muilta osin sovellettavaksi. Pidän tärkeänä, että perusteluissa kuvataan ehdotetun sääntelyn suhde muuhun lainsäädäntöön, minkä lisäksi 1 §:n muotoilua olisi syytä tarkastella jatkovalmistelussa.

2.2 Sihteeristön organisatorinen asema

Ehdotuksen 2 §:n mukaan prosessin toteuttamiseksi oikeusministeriö asettaisi sihteeristön. Perusteluiden mukaan (s. 7) sihteeristön olisi tarkoitus toimia hallinnollisesti oikeusministeriön osana. Säännöstä tulisi nähdäkseni täydentää näiltä osin vastaamaan perusteluissa todettua (vrt. myös 6 § oikeusministeriöstä rekisterinpitäjänä). Sihteeristön organisatorisella asemalla on merkitystä esimerkiksi sen kannalta, sovelletaanko sen toimintaan julkisuuslakia sekä arvioitaessa ehdotusta esimerkiksi suhteessa perustuslain 118 ja 119 §:iin. Sihteeristön organisatorista asemaa tulisi selostaa tarkemmin myös säätämisperusteluissa.

Sihteeristö suorittaisi ehdotetun 2 §:n mukaan tehtävänsä itsenäisesti ja riippumattomasti. Itsenäisyydestä ja riippumattomuudesta säättäminen laissa on tarpeen sekä totuus- ja sovintoprosessin luonteen vuoksi että siksi, että sihteeristö toimisi hallinnollisesti oikeusministeriön osana ja sen yhteydessä. Ehdotus oikeusministeriön mahdollisuudesta asettaa ohjausryhmä, jonka kokoonpanosta ei ehdoteta säädettäväksi, ”suuntaamaan ja tukemaan” sihteeristön työtä, näyttäytyy suhteessa itsenäisyys- ja riippumattomuusvaatimukseen kuitenkin jossain määrin jännitteiseltä. Ohjausryhmällä olisi perusteluiden mukaan muun muassa rooli sihteeristön työn päälinjoista päättämisessä (s. 14).

Edelleen ehdotetun 2 §:n mukaan oikeusministeriö nimittäisi sihteeristön henkilöstön, mikä perusteluiden mukaan merkitsisi, että sihteeristön henkilöstö nimitettäisiin oikeusministeriön virkamieheksi. Kuten edellä olen todennut, virkavastuun toteutumisen ja sihteeristön organisatorisen aseman kannalta on tärkeää ilmaista 2 §:ssä selkeämmin se, että sihteeristö on hallinnollisesti osa oikeusministeriötä, ei erillinen toimija, jota tulisi arvioida joko perustuslain 124 §:n tai 119 §:n 2 momentin kannalta. Lisäksi perusteluja olisi syytä täsmentää mainitsemalla sihteeristön virkavastuusta.

2.3 Tiedon kerääminen, käsittely sekä tiedonsaantioikeudet

Tiedon kerääminen ja käsittely olisivat sihteeristön keskeinen tehtävä. Kuten edellä on todettu, tietoaineistoihin liittyy myös erityiskysymyksiä esimerkiksi tietojen anonymisoinnin osalta. Tämän vuoksi pidän perusteltuna, että tiedon keräämisestä, käsittelystä, tiedonsaantioikeuksista sekä rekisterinpitäjyydestä säädetään laissa. Tämä on myös omiaan lisäämään luottamusta sihteeristön toimintaan ja prosessin toteuttamiseen, mikä on tärkeää sille asetettujen perusoikeuksien edistämiseen kiinnittyvien tavoitteiden saavuttamiseksi.

Säännökset tiedon keräämisestä, käsittelystä ja oikeudesta saada tietoa viranomaiselta sekä rekisterinpitäjyyttä koskeva säännös liittyvät sihteeristön tehtävään kerätä tietoa kuuroihin ja viittomakielisiin kohdistuneista oikeudenloukkauksista ja syrjinnästä, ja muodostaa kokonaiskuva asiasta. Sihteeristön tehtävänä olisi 3 §:n mukaan myös tehdä ehdotuksia kuurojen ja viittomakielisten yhteiskunnallisen aseman parantamiseksi ja sovinnon edistämiseksi valtion ja yhteisöiden välillä. Luonnoksen perusteluista ei suoraan ilmene, onko valmistelussa nimenomaisesti päädytty siihen, että tietoa ei tarvitsisi kerätä tämän jälkimmäisen tehtävän osalta. Mikäli esimerkiksi tiedonkeruu koskisi myös tätä osaa tehtävästä, tulisi se huomioida säädösperusteisesti.

Oikeus saada viranomaiselta ja muulta julkista hallintotehtävää hoitavalta salassapitosäännösten estämättä viranomaisen käytäntöjen ja toiminnan selvittämisen kannalta välttämättömiä tietoja kuurojen ja viittomakielisten kokemasta syrjinnästä ja oikeudenloukkauksista on jossain määrin laaja, sillä siinä ei täsmennetä viranomaisten joukkoa. Huomioiden sihteeristön tehtävä nimenomaan laajalti tietojen kerääjänä voidaan ehdotusta pitää perusteltuna ja tarpeellisena sekä tietosisältöjä täsmällisesti rajattuina. Ehdotuksen arvioon perustuslain 10 §:n 1 momentin kannalta voidaan siten yhtyä.

Säätämisperusteluiden sivulla 18 todetaan ”Tiedot olisivat salassa pidettäviä julkisuuslain nojalla.” Toteamusta olisi syytä täydentää esimerkiksi yksilöimällä, mistä tiedoista on kyse sekä viittaamalla julkisuuslain nimenomaiseen säännökseen.

2.4 Sihteeristön toiminnan päättyminen

Sihteeristön toiminta päättyisi 7 §:n mukaan, kun loppuraportti on annettu. Sihteeristön toiminta voisi 8 §:n 2 momentin mukaan kuitenkin jatkua loppuraportin antamisen jälkeen, mikäli se on tarpeen arkistoinnin loppuunsaattamiseksi. Puolestaan voimassaolosääntelyn mukaan lain 1–4 §:ää sovelletaan, kunnes sihteeristön toiminta päättyy. Pidän tärkeänä, että ehdotettavassa sääntelyssä varmistetaan, että sihteeristön toiminnan ja lain soveltamisen päättyminen voida todeta yksiselitteisesti.